

Giáo dục thẩm mỹ cho trẻ mầm non thông qua tác phẩm văn học

Nguyễn Thảo Mi*

*ThS. Khoa Giáo dục Tiểu học – Mầm non, Trường Đại học Tân Trào – Tuyên Quang

Received: 28/12/2022; Accepted: 4/01/2023; Published: 10/01/2023

Abstract: Aesthetic education is an important part of children's early education, which has a significant impact on the comprehensive development of a child's personality. Various literary works play a great role in complementing this form of education due to the beauty contained in its words and its illustrations. During the early learning years of the child, teachers need to be well aware of this form of education in order to build a responsible curriculum and provide sustainable education delivering the right impact over the children's early schooling years.

Keywords: Aesthetic education, literary works, early education

1. Đặt vấn đề

Để hình thành thị hiếu thẩm mỹ lành mạnh, tích cực, con người cần nhận được sự giáo dục từ rất sớm. Ngay từ bậc học mầm non, trẻ em đã được các nhà giáo dục quan tâm phát triển năng lực thẩm mỹ bên cạnh những lĩnh vực khác như thể chất, nhận thức, tình cảm xã hội, ngôn ngữ để góp phần phát triển toàn diện nhân cách trẻ. Chương trình Giáo dục Mầm non hiện hành [3] đã chú ý thiết kế mục tiêu, nội dung, hình thức giáo dục thẩm mỹ (GDTM) cho trẻ, trong đó, nhấn mạnh hai hoạt động âm nhạc và tạo hình là những phương tiện chủ yếu để giúp trẻ cảm nhận phát triển năng lực thẩm mỹ cho trẻ mầm non, nhưng nếu chỉ dùng chủ yếu hai loại hình này thì chưa đủ, bởi trong thực tế, có một loại hình nghệ thuật khác cũng góp phần rất lớn vào việc GDTM cho trẻ đó chính là văn học. Bên cạnh việc sử dụng tác phẩm văn học (TPVH) như công cụ để phát triển ngôn ngữ, nhận thức, giáo dục đạo đức... cho trẻ, chúng ta nên xem và dùng nó như một phương tiện hữu hiệu để GDTM cho trẻ trong trường mầm non.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Khái quát về GDTM cho trẻ mầm non

Giáo dục thẩm mỹ cho trẻ mầm non là một nhiệm vụ quan trọng không thể thiếu trong chương trình giáo dục mầm non. Đây thực chất là quá trình nhà giáo dục giúp đứa trẻ biến đổi mình trở thành một chủ thể thẩm mỹ đích thực với quan hệ thẩm mỹ đúng đắn được biểu hiện ở các dấu hiệu cơ bản sau:

- Hình thành và phát triển được những tình cảm thẩm mỹ trong quá trình cảm thụ và lĩnh hội cái đẹp trong nghệ thuật, trong tự nhiên, trong các mối quan hệ xã hội, tạo được hứng thú đối với các khía cạnh

thẩm mỹ của hiện thực, cảm nhận và hiểu biết được cái đẹp trong những biểu hiện đa dạng của nó.

- Hình thành năng lực sáng tạo nghệ thuật, lòng ham muốn và khả năng mang cái đẹp vào đời sống.

- Có những quan niệm, chuẩn mực, niềm tin thẩm mỹ, phát triển năng lực phán đoán và đánh giá thẩm mỹ, hình thành thị hiếu, lý tưởng thẩm mỹ đúng đắn.

- Có thái độ không khoan nhượng đối với những cái xấu xa, phản thẩm mỹ trong tâm hồn, trong hành vi ứng xử, trong hình dáng, trang phục cũng như đối với những cái phi thẩm mỹ trong các tác phẩm nghệ thuật".[4]

2.2. Tác phẩm văn học với việc GDTM cho trẻ mầm non

2.2.1. Khái quát về tác phẩm văn học

TPVH là công trình nghệ thuật ngôn từ do một cá nhân hoặc tập thể sáng tạo nhằm thể hiện những khái quát bằng hình tượng về cuộc sống con người, biểu hiện tâm tư, tình cảm, thái độ của chủ thể trước thực tại. Với người sáng tác, TPVH là nơi ký thác, nơi khẳng định quan điểm nhân sinh, lý tưởng thẩm mỹ. Với hiện thực khách quan, TPVH là hình ảnh phản ánh sống động hiện thực cuộc sống. Với người đọc, TPVH là đối tượng tích cực của cảm thụ thẩm mỹ.

Mỗi TPVH là một hệ thống phức tạp bao gồm nhiều yếu tố như chủ đề, tư tưởng, kết cấu, ngôn từ, hình tượng... và sự kết hợp hài hòa, tác động qua lại giữa các yếu tố ấy khiến tác phẩm trở thành một chỉnh thể nghệ thuật mang tính thống nhất, hữu cơ, biện chứng giữa nội dung thẩm mỹ và hình thức nghệ thuật. [1]

Tiếp xúc với bất cứ TPVH nào, trước hết chúng ta cũng bắt gặp một văn bản ngôn từ. Đó là từ ngữ,

câu, đoạn, chương, phần... trong truyện; là vần, nhịp điệu, câu thơ, khổ thơ trong thơ... Ngôn từ của TPVH trực tiếp chịu sự quy định của quy luật ngôn ngữ, đồng thời cũng chịu sự chi phối của quy luật thơ văn và sự sáng tạo thẩm mỹ của người nghệ sĩ.

Xuyên qua lớp ngôn từ, ta bắt gặp các chi tiết tạo hình, các tình tiết, sự kiện, từ đó hiện lên các sự vật, phong cảnh, con người, quan hệ xã hội... những hình tượng vừa lạ vừa quen, vừa giống vừa không giống hiện thực. Đây chính là “bức tranh đời sống”, thể hiện sự độc đáo của tác giả trong khái quát hiện thực thành nội dung thẩm mỹ của tác phẩm.

2.2.2. Chức năng GDTM của TPVH

Với tư cách là sản phẩm của một hoạt động sáng tạo, văn học đảm nhiệm một chức năng thẩm mỹ tích cực. Nó đem lại cho con người niềm vui trong sáng trước cái đẹp của sự sống bằng sự nắm bắt và thể hiện những khía cạnh thẩm mỹ khác nhau của đời sống con người một cách cụ thể, sinh động. Bằng sức mạnh của tình cảm và cái đẹp, TPVH đánh thức, khơi dậy sự rung động và những cảm xúc xã hội tích cực ở người đọc, dẫn dắt và đốt cháy lên trong họ ngọn lửa tình yêu cái đẹp trong cuộc sống.

Đối với trẻ mầm non, giáo dục đạo đức cần phải gắn chặt với GDTM. Giáo dục cho trẻ cảm nhận cái hay cái đẹp trong xã hội, trong tự nhiên, đồng thời phải giáo dục trẻ biết làm theo các tấm gương tốt, biết trân trọng giữ gìn và bảo vệ thiên nhiên. Văn học phản ánh hiện thực hay nói cách khác, văn học là cái phản ánh và hiện thực là cái được phản ánh. GDTM cho trẻ làm cho trẻ cảm nhận được cái hay cái đẹp trong hiện thực (cái được phản ánh) và cái đẹp của chính ngôn ngữ tác phẩm (cái phản ánh). Cái đẹp trong xã hội mà tác phẩm văn học đem đến cho trẻ chính là cái đẹp trong quan hệ giữa con người với con người (tình cảm giữa những người ruột thịt, tình cảm với bạn bè). Cái đẹp trong tự nhiên đem lại cho trẻ những xúc cảm thẩm mỹ lành mạnh. Khi nghe đọc thơ, kể chuyện, trẻ cảm nhận được vẻ đẹp của thiên nhiên, của các con vật, đồ vật đã được thơ, truyện phản ánh. Bên cạnh đó, các TPVH cũng luôn nhắc nhở trẻ phải biết bảo vệ thiên nhiên, biết chăm sóc các con vật, giữ gìn và sử dụng tiết kiệm đồ dùng, đồ chơi.

2.2.3. Giáo dục thẩm mỹ cho trẻ mầm non thông qua TPVH

Tổ chức cho trẻ tiếp xúc với TPVH là điều kiện tốt để GDTM cho các trẻ vì TPVH vừa thỏa mãn nhu cầu về cái đẹp của trẻ bằng chính vẻ đẹp lấp lánh trong ngôn từ và hình tượng nghệ thuật của tác phẩm,

vừa góp phần bồi dưỡng cảm xúc, rèn giũa các giác quan thẩm mỹ cho trẻ, giúp trẻ không chỉ nhận ra cái hay, cái đẹp của tác phẩm mà còn biết khám phá ra cái hay, cái đẹp của cuộc sống xung quanh để từ đó có ý thức bảo vệ, gìn giữ và sáng tạo ra cái đẹp.

a. Giáo dục thẩm mỹ cho trẻ mầm non thông qua vẻ đẹp của ngôn từ trong TPVH

Các TPVH được xây dựng bằng chất liệu ngôn từ. Tuy nhiên, nếu ngôn từ mà chúng ta sử dụng hàng ngày để giao tiếp chỉ là những viên đất sét mộc mạc thì ngôn từ trong TPVH là một chiếc bình hoa được người nghệ sĩ vuốt, nặn, nung, tráng men và vẽ lên những họa tiết, sắc màu lung linh, sinh động “Nó có khả năng gọi lên những hình tượng nghệ thuật, đưa chúng ta thâm nhập vào thế giới của những cảm xúc, ấn tượng, suy tưởng mà ngôn ngữ thông thường ít khi truyền đạt được” [2]. Nói cách khác, ngôn từ trong TPVH đã được nhà văn, nhà thơ trau chuốt, gọt giũa để có khả năng biểu hiện sâu sắc nhất, hiệu quả nhất tư tưởng, tình cảm của mình. Chính vì thế, khi đưa trẻ tiếp xúc với bài thơ, câu chuyện, trẻ gặp gỡ và cảm nhận, rung động trước vẻ đẹp của tiếng mẹ đẻ từ đó cảm nhận được vẻ đẹp của cuộc sống, của thiên nhiên và các mối quan hệ xã hội.

b. Giáo dục thẩm mỹ cho trẻ mầm non thông qua vẻ đẹp của hình tượng nghệ thuật trong TPVH

Trong những TPVH dành cho trẻ mầm non, các hình tượng văn học hiện lên tươi sáng, trong trẻo, lung linh như chính tâm hồn con trẻ. Đó là những buổi bình minh trong vườn lú lo tiếng chim đong đầy nắng sớm; là sắc màu tươi thắm, rực rỡ của bó hoa tặng mẹ, tặng cô; là thế giới loài vật ngộ nghĩnh, đáng yêu đi lại, nói năng nhộn nhịp mang đầy dáng vẻ đời sống con người; là những mối quan hệ tốt đẹp giữa người với người trong cuộc sống... Khi tiếp xúc với TPVH, ngoài mở rộng nhận thức về thế giới, phát triển tình cảm xã hội, ngôn ngữ, trẻ còn được rèn giũa sự tinh tế của các giác quan thẩm mỹ bởi trẻ có được cuộc gặp gỡ kỳ thú với cái đẹp của cuộc sống đã được người nghệ sĩ lựa chọn, trau chuốt, điển hình hóa bằng tài năng, bằng cá tính sáng tạo độc đáo của mình.

2.3. Vai trò, nhiệm vụ của giáo viên mầm non (GVMN) trong GDTM cho trẻ mầm non thông qua TPVH

2.3.1. Vai trò, nhiệm vụ của GVMN trong việc GDTM cho trẻ thông qua vẻ đẹp của ngôn từ trong TPVH

Làm cách nào để trẻ thích thú khi tham gia vào hoạt động làm quen với TPVH và cảm nhận được cái đẹp của ngôn từ nghệ thuật? Đây là vấn đề mà

GVMN phải trực tiếp giải quyết bằng năng lực sự phạm và bằng cả tâm hồn mình. Đứa trẻ không thể thấy sự lấp lánh của tiếng mẹ đẻ nếu cô giáo không chọn được bài thơ, câu chuyện phù hợp với trẻ, có những từ ngữ hay, biểu cảm, cách diễn đạt gãy gọn, hấp dẫn, sinh động. Trẻ cũng không thể cảm nhận được cái hay của ngôn từ nếu cô không biết cách thể hiện thật hay, thật diễn cảm TPVH hoặc không biết dẫn dắt để trẻ xâm nhập, khám phá được vẻ đẹp ấy.

Để góp phần phát triển thẩm mỹ cho trẻ bằng vẻ đẹp của ngôn từ nghệ thuật, GVMN phải:

- + Lựa chọn được TPVH hay, phù hợp với trẻ. Để làm được việc này, giáo viên phải nắm vững đặc điểm tâm lý và đặc điểm cảm thụ văn học của trẻ cũng như bản thân phải có năng lực cảm thụ, phân tích, phát hiện ra cái hay, cái đẹp của TPVH.

- + Thể hiện thật hay, thật xúc động TPVH khi tổ chức cho trẻ làm quen văn học. Cô phải có năng lực đọc/kể diễn cảm tác phẩm để làm sống dậy những ký hiệu ngôn ngữ đang nằm im trên trang giấy, đem nó đến với đứa trẻ đang háo hức chờ đợi khám phá những điều thú vị từ tác phẩm. Những từ láy tượng thanh, tượng hình; những phép tu từ về từ như so sánh, nhân hóa, ẩn dụ..., những cách diễn đạt khác nhau của người nghệ sĩ khi xây dựng tác phẩm chỉ đến được với trẻ khi cô cảm nhận tốt và thể hiện được nó bằng kỹ thuật đọc/kể vì đứa trẻ không biết đọc, chưa tự mình tiếp xúc được với TPVH.

- + Có phương pháp tổ chức cho trẻ khám phá vẻ đẹp của ngôn từ trong tác phẩm. Điều này đòi hỏi năng lực sự phạm của giáo viên trong việc lựa chọn, phối hợp các phương pháp, biện pháp khác nhau như đàm thoại, trực quan, phân tích – giải thích... giúp trẻ hiểu từ ngữ, thích thú được nghe cũng như bắt chước sử dụng những lời hay ý đẹp đó trong diễn đạt hàng ngày, trong đọc thơ, kể chuyện, đóng kịch...

Những cố gắng trên của GVMN sẽ giúp cho trẻ ngày càng yêu quý, cảm nhận được cái hay, cái đẹp của tiếng mẹ đẻ nói riêng, cái đẹp của nghệ thuật nói chung để từ đó được nâng cao năng lực thẩm mỹ.

2.3.2. Vai trò, nhiệm vụ của GVMN trong việc GDTM cho trẻ thông qua vẻ đẹp của hình tượng nghệ thuật trong TPVH

Hiệu quả của GDTM cho trẻ thông qua vẻ đẹp của hình tượng nghệ thuật trong TPVH phụ thuộc nhiều vào năng lực cảm thụ văn học và năng lực sự phạm của GVMN. Nếu cô giáo có thể phát hiện ra và rung động trước những khung cảnh thiên nhiên tươi tắn, trước những cảm xúc, tình cảm cao đẹp trong thế giới tinh thần tinh tế của con người trong TPVH, cô

sẽ dễ dàng lựa chọn được những tác phẩm có giá trị nghệ thuật đích thực để đem đến cho trẻ. Nhưng chỉ như vậy vẫn chưa đủ, vì nếu chọn được tác phẩm hay nhưng cô giáo không thể giúp trẻ nhìn thấy và xúc động với vẻ đẹp của tác phẩm thì việc cho trẻ làm quen văn học cũng không thành công. Do đó, cô giáo mầm non phải:

- Thường xuyên rèn luyện, trau dồi cả năng lực cảm thụ văn học và tổ chức hoạt động cho trẻ làm quen TPVH.

- Nhận thức được nghệ thuật của việc dạy trẻ cảm nhận cái đẹp trong hình tượng văn học chính là nghệ thuật khơi gợi, duy trì, phát triển trí tưởng tượng và khả năng liên tưởng của trẻ. Và công việc này không chỉ được thực hiện trong khuôn khổ lớp học, mà phải mở rộng ra trong đời sống hàng ngày của trẻ, trong các hoạt động vui chơi, tham quan, lao động... từ đó giúp trẻ có thể tự mình phát hiện, khám phá, cảm nhận được vẻ đẹp của tác phẩm.

- Huy động tổng hợp tất cả các năng lực đọc/kể diễn cảm TPVH, phân tích – giải thích, sử dụng hình ảnh minh họa, đàm thoại giúp trẻ hiểu tác phẩm... để đem trẻ tới gần tác phẩm, từng bước thâm nhập vào thế giới hình tượng, cảm nhận được vẻ đẹp ngôn từ để từ đó nhìn ra và rung động với vẻ đẹp của cuộc sống được miêu tả, khắc họa trong tác phẩm.

3. Kết luận

GDTM là lĩnh vực quan trọng trong giáo dục mầm non, góp phần vào sự phát triển toàn diện nhân cách trẻ. TPVH chứa đựng vẻ đẹp của ngôn từ và hình tượng nghệ thuật, do đó, nó là một trong những phương tiện hữu hiệu nhất để GDTM cho trẻ mầm non. Để thực hiện tốt việc GDTM cho trẻ thông qua TPVH, GVMN phải hội đủ cả năng lực cảm thụ văn học và năng lực sự phạm để tổ chức hiệu quả việc cho trẻ làm quen văn học. Chương trình Giáo dục Mầm non cũng nên thể hiện rõ hơn vai trò của TPVH trong lĩnh vực GDTM cho trẻ.

Tài liệu tham khảo

[1] Lê Bá Hán, Trần Đình Sử, Nguyễn Khắc Phi (1992). *Từ điển thuật ngữ văn học*, NXB Giáo dục, Hà Nội.

[2] Phương Lựu (chủ biên) (1997). *Lí luận văn học*, NXB Giáo dục, Hà Nội.

[3] Bộ Giáo dục và Đào tạo (2021), *Thông tư số 01/VBHN- BGDDT ngày 13 tháng 4 năm 2021 về Chương trình Giáo dục Mầm non*, Hà Nội.

[4] Nguyễn Thúy Bình, *Vài suy nghĩ về GDTM cho học sinh phổ thông* – www.spnttw.edu.vn/App_Upload/.../Nguyen%20Thuy%20Binh.doc